

slachtig. En die karaktereigenschappen leken voor het leven vast te liggen. Nooit had Gall het meege-maakt dat een bedrieger van de ene op de andere dag een trouwe vriend werd.

Het meest verbazingwekkend vond hij dat sommige van zijn medestudenten het vermogen hadden een tekst helemaal uit het hoofd te leren. Gall had daar grote bewondering voor, zelf kon hij dat absoluut niet. Voor het overige onderscheidde die studenten zich niet door een buitengewone intelligentie. Toen deed hij zijn eerste ontdekking. Hij keek eens goed naar die mensen met dat vermogen. Hij zag dat ze iets gemeenschappelijks hadden: uitpuilende ogen. Dat was opvallend. Zou je aan de buitenkant bepaalde geestelijke talenten kunnen onderkennen?

Zijn leraren hadden hem altijd geleerd dat alle mensen met dezelfde eigenschappen en talenten geboren worden. Door prikkels van buiten komen die talenten tot ontplooiing. Dat kan niet kloppen, constateerde Gall. Mijn broers en mijn zusters hebben precies dezelfde opvoeding gehad, waarom zijn we dan toch allemaal zo verschillend? En waarom blinken mijn schoolkameraadjes dan niet uit in dezelfde vakken?

Zijn ontdekking dat leerlingen die goed waren in het uit hun hoofd leren van teksten, uitpuilende ogen bezaten, zette hem op een ander spoor. Het zette hem aan het denken over de betekenis van het menselijk brein. Tijdens zijn studie had hij veel geleerd over de betekenis van de bloedsomloop, de longen en het hart, maar over de hersens werd weinig gezegd. Waar zouden de menselijke emoties eigenlijk hun zetel hebben, vroeg hij zich af? Tot dusverre liepen de antwoorden daarover uiteen. Het hart, dachten velen; de maag, vermoedden anderen. Gall veronderstelde dat de emoties, de neigingen en de lusten worden aangemaakt in het brein. Daar zitten alle menselijke eigenschappen – zoals trouw, geloof, nauwgezetheid, idealisme – keurig in hokjes opgeborgen.

Als nu iemand een groot talent voor vriendschap heeft, betekent dit dat het deel van de hersenen waarin de vriendschap gelokaliseerd is, groter

is dan bij andere mensen. En dat heeft consequenties voor de vorm van de schedel, die is op dat ene plekje iets dikker dan gemiddeld. Als je nu maar goed de schedel van mensen onderzoekt, kun je precies ontdekken wat voor karakter de mensen hebben. Er bestaat, anders gezegd, een samenhang tussen het uiterlijk en het innerlijk. Hoe je eruit ziet, zegt iets over wie je bent. Gall was niet zomaar een man met een speculatieve theorie, hij wilde zijn denkbeelden toetsen aan de praktijk. Hij was vooral geïnteresseerd in gekken en genieën. Bij dat soort extreme menstypen zou de bijzondere schedelvorm het gemakkelijkst waar te nemen zijn. Hij was dan ook een trouw bezoeker van gekkengestichten. Hij werd bovendien geïntroduceerd bij koningen, filosofen en artiesten. Zij lieten met veel plezier hun bol door Gall betasten. Ook deed hij veel anatomisch onderzoek. Bij overledenen onderzocht hij niet alleen de schedel maar ook de hersenpartij die daar onder zat.

Heel snel werd Gall in de mondaine kringen in Europa een gevierde figuur. Overal namen dames en heren elkaar de maat van de schedel. Zijn populariteit kan niet los gezien worden van de in de negentiende eeuw ontstane belangstelling voor de mens als individu. Niet dat individuele verschillen daarvoor helemaal genegeerd werden; die werden echter, zoals gezegd, alleen gezien als het produkt van de omgeving. Het frenologische denken van Gall daarentegen benadrukte dat mensen 'van nature' al verschillend geaard zijn. Het versterkt het gevoel van eigenwaarde om je van de eigen uniciteit bewust te zijn. Ken u zelve.

De onderzoekingen van Gall leidden tot een indeling van het brein in 24 gebieden. In de onderste regionen zijn de eigenschappen te vinden die het sterkst gebonden zijn aan de instincten, zoals zinnelijkheid en geslachtsdrift. In de tussenlaag vertoeven de vrolijkheid, bedachtzaamheid en gevoel voor natuurschoon. In de bovenste laag van de hersenen treffen we de eigenschappen die de 'primitieve' instincten het meest ontstijgen, zoals geloof, vertrouwen, plichtsgevoel, eergevoel en onomkoopbaarheid.

Een dergelijke hokjesindeling van het brein wordt tegenwoordig door geen enkele neurowetenschapper meer aangehangen. Het zit allemaal wat ingewikkelder in elkaar. Bij het spraakvermogen en het begripsvermogen van mensen heeft de theorie van Gall nog een zekere aannemelijkheid. Die functies kunnen nog wel ergens in de hersens gelokaliseerd worden, hoewel minder eenduidig op één plek dan hij veronderstelde. Maar bij karaktereigenschappen ligt dat veel moeilijker. Wat is een karaktereigenschap eigenlijk, vragen hedendaagse onderzoekers zuinigjes. Wat versta je onder een begrip als 'doorzettingsvermogen', en hoe zou je het bestaan daarvan ooit in de hersenen kunnen aantonen?

De frenologie van Gall is om nog andere redenen in diskrediet geraakt. Je zou aan de vorm van de schedel ook kunnen zien welke slechte eigenschappen mensen hebben, of ze een aanleg voor verkrachting, gewelddadigheid of andere vormen van crimineel gedrag vertonen. Het soort oplossing dat vervolgens binnen handbereik komt is dat van een kleine hersenoperatie. Wie de sector met de misdadigheid eenmaal gevonden heeft, kan in de wildgroei aldaar wat snoeiwerk verrichten. Het is een vorm van therapie waar niet iedereen even enthousiast over is.

Hoewel wetenschappelijk misschien onhoudbaar en laakbaar in de maatschappelijke consequenties, zijn er in het alledaagse leven maar weinig mensen die geen enthousiaste aanhangers zijn van de frenologie. Natuurlijk, vinden we, zegt het uiterlijk iets over het innerlijk. Als we een onguur uitziende man op straat tegenkomen, lopen we liever met een boog om hem heen. Onwaarschijnlijk dat achter het angstaanjagende gezicht een nobele inborst schuilgaat. Iedereen denkt bij een eerste kennismaking al te zien of de ander te vertrouwen of achterbaks is, een vrolijke of neerslachtige persoonlijkheid heeft. Je hoeft de ander maar even recht in de ogen te kijken.

Het is allemaal bijgeloof en vooroordeel, zullen verlichte geesten zeggen. Maar zonder een zekere hoeveelheid bijgeloof valt kennelijk niet goed te leven.